

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата філологічних наук,
доцента кафедри української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького
Скорини Людмили Вікторівни на дисертацію
**РЕУТОВОЇ МАРІЇ АНДРІЇВНИ «Драматургія Юрія Косача в контексті
літератури української еміграції»,**
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.01.01 – українська література

Дослідження різних аспектів побутування драматургії української діаспори є одним із перспективних напрямків сучасного українського літературознавства. За останні два десятиліття з'явилися кандидатські дисертації С. Антонович, М. Багрій, О. Семак, а також низка публікації у фахових виданнях, у яких відображені «загальні питання», пов'язані з розвитком діаспорної драматургії, простудійована творчість окремих драматургів (І. Багряного, В. Винниченка, І. Костецького, Л. Коваленко та ін.). Однак цей дослідницький напрям і до сьогодні не можна вважати вичерпаним, особливо ж коли йдеться про Юрія Косача – письменника, перекладача, літературознавця, художника, громадського діяча. Як слушно констатує М.А. Реутова, «творчий доробок митця в радянський час був обійдений увагою, спорадичні згадки літературознавців мали здебільшого тенденційний характер, зумовлений ідеологічними чинниками. За винятком праць західноукраїнських й еміграційних критиків міжвоєнного періоду творчість Ю. Косача не мала належної рефлексії» (с.12), тож нині виникла об'єктивна потреба цілісного системного осмислення художньої спадщини письменника.

За В. Шевчуком, можна визначити наступні «ступені забутості» літературного явища: 1) не маємо повних зібрань творів, 2) авторів згадувано, але майже нічого не видано, 3) твори не тільки не видавали, а й ховали, лаючи у пресі, 4) цілковите мовчання. Доробок Ю. Косача на разі можна віднести до другої категорії. Його драми зберігалися у приватних колекціях та архівах, завдяки

зусиллям М. Р. Стеха частина з них була опублікована в українських літературних журналах та альманахах. На часі – збирання, наукове коментування й видання усього масиву творів письменника.

Здійснене М.А. Реутовою дослідження становить один із необхідних кроків у справі повернення творів Ю.Косача на батьківщину, актуалізації їх у читацькому й дослідницькому середовищах. Важливість рецензованої дисертації також у тому, що вона сприяє вирішенню тих нагальних завдань, які постали перед вітчизняним літературознавством після здобуття Україною незалежності. Мова йде про творення цілісної об'єктивної картини розвитку української літератури ХХ ст. з урахуванням факту «двоколійності» її розвитку – в Україні та за її межами.

Дисертація відзначається логічністю викладу, чіткістю аргументації. Аби сформулювати належне теоретико-методологічне підґрунтя дисертації, пошукувачка простудіювала праці вітчизняних і зарубіжних літературознавців, у яких висвітлена специфіка драми як роду літератури, її жанрові й художні особливості; віддзеркалена проблема контекстуального дослідження літератури; з'ясовані характерні ознаки поетики автобіографізму; репрезентовані окремі аспекти творчого доробку Ю. Косача. Принагідно авторка апелювала також до студій з історії України, творів філософів-екзистенціалістів, представників психоаналізу. У вступі анонсоване застосування традиційного дослідницького інструментарію, що включає культурно-історичний, компаративний, біографічний, психологічний методи, а також елементи психоаналізу й теорії інтертекстуальності. Такий синтез сприяє цілісному всебічному студіюванню обраної наукової проблеми. Дослідження виконане на належному теоретичному рівні, має значну наукову й практичну цінність, створює можливості для подальшого системного вивчення творчості Ю. Косача. Слід відзначити чітке конкретне визначення авторкою мети й завдань дослідження, які з належною повною й ґрунтовністю реалізуються в контексті вибраної дослідницької парадигми. Кожна зі складових частин роботи реалізує певну, чітко визначену проблему в контексті загального досліджуваного поля, включає національний та інонаціональний літературний, історичний,

біографічний, культурологічний контексти, аргументоване осмислення досліджуваних явищ.

Однією з вартісних прикмет рецензованої дисертації є залучення широкого літературного контексту драматургії Ю. Косача, що включає три текстові масиви:

1) епічні й ліричні твори самого письменника, зокрема повісті «Голос здалека», «Еней та життя інших», романи «Володарка Понтиди», «Затяг під Дюнкерк», оповідання «Місія Симоновського», «Уривок Симфонії», збірки поезії «Тринадцята чота» й «Клубок Аріадни»;

2) діаспорну й «материкову» українську драматургію («Генерал» І. Багряного, «Близнята ще зустрінуться», «Дійство про велику людину», «Спокуси несвятого Антона» І. Костецького, «На далеких шляхах» А. Юриняка, «Дума про Мамая» І. Чолгана; «Патетична соната» М. Куліша; принагідно згадані твори В. Вовк, Б. Бойчука, Ю. Тарнавського), вертепну драму, філософські праці Г. Сковороди, «Енеїду» І. Котляревського;

3) зарубіжне письменство, починаючи від середньовічної демонологічної легенди про Теофіла, повістей «Александрія», «Олексій, чоловік Божий», завершуючи «Чайкою» А. Чехова, «Фаустом» Й. Гете, «Дивною історією Петера Шлеміля» А. Шаміссо, «драмою абсурду» (Е. Йонеско, С. Бекетт), японською літературою (школа неосенсуалізму, до якої зараховують Кавабату Ясунарі, Катаоку Теппея, Кісіда Кунію, Сасакі Мосаку) тощо.

Наукові положення дисертації обґрунтовані, достовірні, тема розкрита з належною повнотою й ґрунтовністю. Дослідження виконане за традиційною схемою, викладене українською мовою. Обсяг основного тексту – 186 стор., загальний обсяг роботи – 213 стор., що відповідає вимогам до кандидатських дисертацій гуманітарного профілю. Викладені в дисертації й авторефераті тези належним чином апробовані, оприлюднені в 16 статтях, із них – 8 у фахових виданнях, у т.ч. 1 – у закордонному фаховому збірнику. Структурно дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 279 позицій (у т.ч. – 17 джерел латиницею).

У вступі наявні всі обов'язкові складові: чітко окреслені актуальність і наукова новизна, сформульовані мета й завдання, практична значущість роботи, вказаний особистий внесок авторки. Перший розділ дисертації («Проблема контекстуального дослідження літератури») присвячений з'ясуванню теоретико-методологічних проблем. Спираючись на дослідження авторитетних науковців, у підрозділі 1.1. дисертантка реферує інформацію про особливості теоретичного осмислення поняття «контекст», методології виокремлення його рівнів (літературний, біографічний, психоаналітичний, історичний тощо). У підрозділі 1.2 здійснено систематизацію літературознавчих досліджень української еміграційної літератури (зокрема драматургії Ю. Косача, І. Костецького, І. Чолгана, О. Бабія, І. Багряного, Л. Коваленко, А. Юриняка).

Другий розділ – «Біографічний контекст та екзистенційні мотиви у драмах Юрія Косача» – дослідниця поділила на три підрозділи. У першому об'єктом вивчення є особливості психоаналітичної трансформації автобіографічного матеріалу в драмі «Кортес і безталанна»; у другому увага сконцентрована на суб'єктивістському автопсихологізмі Косачевої «Скорбної симфонії» в контексті компенсаторних пошуків автора; проблематика третього підрозділу пов'язана із з'ясуванням особливостей художнього втілення Ю.Косачем концепції абсурду в драмі «Кортес і безталанна». У третьому розділі («Історичний контекст драматичних творів Юрія Косача») авторка з'ясовує змістові й структурні особливості історичної концепції драм «Облога» й «Марш Чернігівського полку». Особливо цікавим і ґрунтовним видається четвертий розділ дисертації, у якому здійснено інтертекстуальний аналіз «Дійства про Юрія Переможця». М.А. Реутова доводить, що «текст драми є поліфонічним утворенням, чому сприяють символізація текстового поля, артикуляції номінацій, алюзій, ремінісценцій та інших маркерів діалогічності авторського мовлення» (с.179). Завершують роботу висновки, що відповідають заявленій меті й завданням, повно репрезентують основні тези дисертації.

Чіткість структурування, прозорість і логічність викладу матеріалу – важливі прикмети дисертації М.А. Реутової. Назагал тексту рукопису притаманні

цілісність і зв'язність. Застосована термінологія є загальновизнаною, оформлення в цілому відповідає вимогам до наукових робіт такого ґатунку.

Водночас, у дослідженні М.А. Реутової окремі наявні дискусійні моменти, на які слід звернути увагу.

1) В обґрунтуванні наукової новизни підкреслено, що «авторка аналізує *неопубліковані драматичні твори, маловідомі архівні матеріали*, що значно розширюють можливості літературознавства з дослідження творчості Косача та дозволяють ввести доробок письменника в дискурс української еміграційної драматургії» (с.2). Подібне твердження видається не зовсім коректним, адже всі обрані для текстуально-контекстуального розгляду твори опубліковані: «Кортес і безталанна» – у часописі «Сучасність», «Скорбна симфонія», «Облога», «Марш Чернігівського полку», «Дійство про Юрія-Переможця» – в «Кур'єрі Кривбасу». Що ж стосується «маловідомих архівних матеріалів», то в переліку використаних джерел за № 7 вказані лише документи з архіву І. Крип'якевича, які не мають принципово важливого значення у цій науковій студії.

2) У вступі анонсоване застосування *загальнонаукового* методу, який «сприяв опрацюванню наукової літератури з означеної проблеми, висвітленню суспільно-політичних та соціальних аспектів у літературознавчому дискурсі» (с.14). Незрозуміло, що саме має на увазі дисертантка, адже не існує єдиного «загальнонаукового методу», натомість мова може йти лише про загальні методи пізнання, які умовно ділять на три групи: методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент); методи теоретичного дослідження (ідеалізація, формалізація, логічні й історичні методи); методи, що можуть бути застосовані на емпіричному і теоретичному рівнях (абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання).

3) На ст.28-29 авторка вказує на відмінність термінів «контекст» та «інтертекст», однак робить це побіжно; варто було б чіткіше визначити, у чому полягає ця відмінність, аби надалі не відбувалося недоречного взаємонакладання чи сплутування понять.

4) У третьому розділі М.А. Реутова стверджує, що в «“Марші Чернігівського полку” Ю.Косач одним із перших відкрив для українського читача справжні реалії повстання декабристів в Україні» (с.145). Окреслюючи літературний контекст драми, дослідниця згадує повість «Сонце сходить в Чигирині» Ю. Косача, перший український роман про декабристів «Апостоли правди» О. Кочури, а також «14 грудня» Д. Мережковського, «Кюхлю» Ю.Тинянова, «Первістки свободи» О. Форш. Як здається, цей перелік варто було б розширити, включивши до нього зокрема «Плем’я непокірних» Св. Фостуна, низку романів і повістей другої половини ХХ ст. Так само у процесі дослідження абсурдистських тенденцій в українській драматургії можна було б залучити п’єсу Л. Коваленко «Героїня помирає в першому акті», ширше апелювати до творчості І.Костецького.

5) Подекуди в роботі трапляються стилістичні огріхи, одруківки, невдалі терміносполуки (напр., інтертекстуальний контекст, сучасне історієзнавство тощо), сумнівні твердження (зокрема, «Єфросинія Ярославна, дружина Ігоря зі “Слова про похід Ігорів”, постає символом усіх руських дружин, які стали вдовами» (с.82); при цьому не враховано, що Ярославна не була удовою і її «Плач» – це не оплакування померлого, а вияв туги за чоловіком, який потрапив у половецький полон).

Однак спостережені дискусійні моменти, а також окремі недогляди не можуть суттєво вплинути на загальну високу оцінку дисертації.

Автореферат адекватно відображає наукову аргументацію М.А. Реутової, його зміст ідентичний основним положенням дисертації. Інформація про головні ідеї, що виносяться на захист, подається стисло, науково коректно, дає повне уявлення про постановку проблеми та її розв’язання. Висвітлення наукових положень в анотаціях українською та англійською мовами також відповідає змістові дисертації й вимогам щодо оформлення супровідних текстів такого типу.

Аналіз дисертації й автореферату дає підстави стверджувати, що дослідження М.А. Реутової є самостійним, концептуально цілісним, завершеним,

містить науково обґрунтовані висновки, які розширюють і поглиблюють уявлення про особливості драматургії Ю. Косача.

Основні тези й результати дослідження знайшли своє відображення в численних публікаціях здобувачки, виступах на наукових зібраннях різного рівня. Висновуючи, зауважу, що дисертація Марії Андріївни Реутової «Драматургія Юрія Косача в контексті літератури української еміграції» виконана на високому науковому рівні і відповідає спеціальності 10.01.01 – українська література, профілю спеціалізованої вченої ради Д 26.133.03, вимогам, сформульованим у п.п. 9, 11-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року, № 656).

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Л.В. Скорина

Підпис доцента Скорини Л.В. підтверджую

Проректор з наукової, інноваційної
та міжнародної діяльності
доктор історичних наук, професор

С.В. Корновенко